

mede. Den gør det under Behandlingen af alle de væsentlige Sider af Byens og dens Borgeres Tilværelse, de politiske og kommunale Funktioner, de aandelige, knyttet til Kirke og Skole og — først og sidst — de økonomiske, ved indgaaende Skildringer af Handelens og Haandværkets Vilkaar og af Landbruget som det, man altid i sløje Tider faldt tilbage paa! Navnlig her — og ved Skildringen af Havnens og Sejladsens Forfald — røres ved Tilværelseskampens Nerve og man følger Tingenes tragiske Udvikling med den mest levende Deltagelse, forfærdet over en Nedgangsperiodes deprimerende Indvirkning paa Borgernes Sind og Væsen.

Og dog — midt i alt Forfald og Tilbagegang blev Ribe alligevel ved at være, hvad den havde været i sin Storhedstid: »Blomsternes og Lærdommens By!«

Ribe synes at have en usædvanlig rig og ogsaa menneskelig interessant *indre* Historie, og Kilderne til den synes at være bevarede i ualmindeligt Omfang. Er det ikke Hensigten at fortsætte med Tiderne efter 1730?

Vilh. Lorenzen.

AARSMØDE PAA BORNHOLM.

Den 30. Maj—1. Juni 1930.

Adskillige Gange har Bornholm været paa Tale som Mødested for Fællesforeningen. I Aar blev denne Plan til Virkelighed, idet Bornholmsk Samfund og Bornholms Museum stod sammen med Fællesforeningen som Indbydere. Ved Tilrettelæggelse af Mødet havde der som sædvanlig været et Samarbejde mellem Fællesforeningens Styrelse og en stedlig Komité, i hvilken Amtmand *Kofoed* og Adjunkt *Lind* var henholdsvis Formand og Sekretær, og Fællesforeningens Sekretær havde besøgt Øen for at planlægge dette i Enkelthederne. Enkelte af Mødets Deltagere var rejst til Bornholm et Par Dage i Forvejen, men Størsteparten ankom til Øen Fredag Morgen den 30. Juni og blev paa Dampskibsbroen budt velkommen af den stedlige Komité med Amtmanden i Spidsen. Efter at have drukket Morgenkaffe i Kvartererne, drog man ud paa en Rundtur med Rønneboere som elskværdige og kyndige Førere. Man studerede Byplanen, saa gamle Gader og Huse og Kirken og naaede saa langt mod Syd som til Kastellet, som aabnedes for Deltagerne af Oberst *Stürup*. Endelig vendte man gen-

nem Amtsgaardens smukke Have tilbage til Dams Hotel, hvor Repræsentantmødet begyndte Kl. 10½.

Deltagere i Repræsentantmødet var følgende: Direktør *Arthur Fang* (Københavns Amt), Kredslæge *Møller* (Holbæk Amt og Kalundborg Museum), Akademikasserer, cand. mag. *L. F. la Cour* (Sorø A.), Arkitekt *Tidemand Dal* (Præsto A. og Næstved Mus.), Amtsforvalter *Holck* (Loll.-Falst. og Maribo Stifts Mus.), Gdr. *Jens Iversen Jensen* og Forf. *Jens Madsen Møller*, Thise (Hjørring A.), Dr. phil. *Gudm. Schütte* (Skive), Bibliotekar *Haugsted* (Aarhus Stift), Lærer *Mortensen* (Vejle A.), Fabrikant *Kromann* (Ribe A.), Dr. phil. *Louis Bobé* (Pers. Samfund). — Museumsinsp. *Chr. Axel Jensen* (Nationalmus. og Københ.s Bymus.), Museumsinsp. *Galster* (Nationalmus.), Museumsinsp. *Jørgen Olrik* (Dansk Folke-mus.), Museumsinsp. *Klem* (Kronborgmuseet), Arkivar *H. Hjorth Nielsen* (Post- og Telegrafmuseet), Adjunkt *Lind* (Bornholms Mus.), Museumsinsp. *Johs. Olsen* (Svendborg Mus.), Museumsinsp., cand. theol. *Chr. K. M. Petersen* (Fyens Stifts Museum), kgl. Bygningsinsp. *Norn* (Horsens Mus.); — Landsarkivar *Holger Hansen* (Landsarkivet for Sjælland m. m.), Kaptajn *Rockstroh* (Hærens Arkiv og Generalstaben), Arkivar *Ellekilde* (Dansk Folkemindesamling), cand. mag. *Gunnar Knudsen* (Stednavneudvalget) — Landsarkivar *Hornemann*, Professor, Dr. phil. *Knud Fabricius*, Dr. phil. *Marius Kristensen* og Adjunkt *R. L. Balslev*.

Amtmand *Kofoed*, som var forhindret i at være tilstede ved de efterfølgende Forhandlinger, bød Forsamlingen Velkommen til Bornholm med følgende Ord:

Hvis Historie er Tildragelserne selv, da har Bornholms Historie, lige fra hin Old, som den mægtigste af alle Jorddigtere, Moses, har sunget om i sin første Sang, og foreløbig lige frem til denne Stund, da De, mine Herrer, gjorde Landgang paa vor Ø. Hvis Historie er Fortælling om Tildragelse, da har vi ogsaa Mænd her paa Klippen. Og er det endelig Historikernes Sag at søge bag om Fortællingernes Mænd og mest mulig klare sig deres personlige Forudsætninger for at fortælle Tildragelserne, som de tildrog sig, da kan ogsaa vi følge med. Undersøg i de kommende Dage Sandheden af mine tredobbelte Ord! Velkommen til Bornholm, den urskabte, historiesvangre og spillevende Ø, det danske og smukke Land. Nyd Bornholm og lad os nyde ogsaa Dem.

Professor *Fabricius* takkede og udtalte: Bornholm er en gæk-kende Ø, der drager, men ofte synes vanskelig at naa. Dansk historisk Fællesforening er glad for, at det nu er lykkedes, og ser de kommende Dages Betydning ikke blot i det »historiske«, men ogsaa i dette at lære Landsmænd at kende.

Man gik derefter over til Repræsentantmødet, som varede et Par Timer og fortsattes i en Time den følgende Morgen. Referatet gives her samlet.

Formanden omtalte i sin *Beretning* den udsatte Prisopgave, som var offentliggjort i Efteraaret. Iøvrigt havde Bestyrelsen gennemlæst samtlige Amtsaarbøger og havde besluttet at tilkende en Artikel af Kommunalærer *Albert Thomsen* (Hvad Matrikelbøgerne fortæller) Præmie med følgende Begrundelse:

»I Overensstemmelse med den paa Repræsentantmødet i Efteraaret 1929 tagne Beslutning, at fremsætte en Præmie for den eller de Artikler i de historiske Aarbøger, der befandtes saa gode, at de fortjente at fremhæves, har Styrelsens Medlemmer gennemlæst, hvad der i Aaret 1929 er fremkommet, og er standset ved *Albert Thomsens* Artikel i Svendborg Amts Aarvog: »Hvad Matrikelbøgerne fortæller«. Den fremtræder som 10. Afsnit af »Af Avnslev og Bovense Sognes Historie«; de tidligere Afsnit handler om Oldtidsminder, Runestenen fra Avnslev, Svenskekrigen, Kirkerne i Sognene m. m. Forfatteren viser sig at have godt Kendskab til den trykte Literatur og Evne til at benytte Arkivernes Indhold; han skriver et godt Sprog og har en fortræffelig Hjælp i sit personlige Kendskab til Egnen. De samme gode Egenskaber træffes ogsaa i hans lille Artikel i Vejle Amts historiske Aarvog »Komarksbuskene ved Kolding«. Artiklerne om Avnslev og Bovense Sogne vil, naar de engang afsluttes, danne en god Sognehistorie og kunne tjene som Mønster for andre Sognes Historieksrivere. Vi har derfor fundet den værdig til at belønnes med Fællesforeningens Præmie«.

Kassereren, Landsarkivar *Holger Hansen*, fremlagde dernæst *Regnskabet for 1929* samt Budget for det følgende Aar og udtalte, at det var nødvendigt at spare, efter at saa stor en Del af Foreningens Formue blev anvendt til Prisopgaven, og efter at man havde sat sig i en aarlig Udgift til Præmiering. Der kunde næppe blive Raad til at udvide Tidsskriftet ud over det fastsatte Ark-antal.

Formanden haabede, at man kunde faa Raad til bedre Papir.

Hjorth Nielsen udtalte sin Tilfredshed med, at man nu lod Regnskabet trykke. Ønskede ogsaa Revisorernes Bemærkninger aftrykt samt Sekretærens Kasse afskaffet, da det vanskeliggjorde Overskueligheden, og sluttede sig til Formandens Ønske om bedre Papir.

la Cour: Dog først ved Overgangen til nyt Bind.

Rockstroh manede ligeledes til Sparsommelighed. Havde fra første Færd næret Betænkelighed ved Prisopgaven, som han

mente laa uden for Foreningens Opgave, selv om det valgte Emne var interessant og alment. Han ønskede, at Styrelsen vilde optræde meget kritisk over for Besvarelserne af Prisopgaven og snarere udvide Aarbogspræmieringen.

Formanden: Prisopgavens Fremlæggelse er en afgjort Sag. Gentagelse vil vel af økonomiske Grunde være udelukket. De to Opgaver, Foreningen har taget op, hører netop sammen. Naturligvis vil Styrelsen anvende tilbørlig Kritik, men hvis en Besvarelse er tilfredsstillende, da vil der være gjort et saa stort Arbejde, at det maa belønnes ordentligt.

Regnskabet godkendtes.

Chr. Axel Jensen fremlagde Beretning om *Museumsforeningen*¹⁾.

Man gik dernæst over til *Valg af Styrelse*.

Formanden gjorde opmærksom paa, at den nye Ordning af Foreningen krævede en ny Sammensætning af Styrelsen og meddelte desuden sit eget Ønske om at trække sig tilbage: Jeg har nu været med i Foreningen siden 1909, først som Sekretær, siden som Formand, og mener ikke, at for lang Virksomhed er heldig, det kan da komme til at spærre for nyt Initiativ. Jeg maa tage Hensyn til Helbred og ønsker desuden at samle mig om bestemte Opgaver, dels gamle, dels nye, i de Aar, jeg har tilbage at arbejde i. Jeg har meget at takke Fællesforeningen for; skylder ogsaa Tak til mange, som her er tilstede. Jeg haaber, at Severinsens Planer om at trække sig tilbage kan omstødes og foreslaar iøvrigt som Formand i mit Sted Dr. Marius Kristensen.

Holger Hansen havde med Bekymring og Beklagelse hørt, at Prof. Fabricius vilde trække sig tilbage, vilde endnu engang bede Professoren ændre sin Beslutning; mente, at Professoren havde særlige Evner til at samle de forskelligartede Kræfter, som rummedes indenfor Foreningen. (Stærk Tilslutning fra Forsamlingen).

Formanden takkede, men fastholdt sit Ønske.

Severinsen udtalte, at han nu havde siddet i Styrelsen siden 1911, og at han ofte havde maattet være fraværende ved Møderne. Mente derfor, at han nu passende kunde holde op, men syntes, at Fabricius' Afgang paa dette Tidspunkt hverken var paakrævet eller ønskelig.

Marius Kristensen og *Rockstroh* opfordrede begge under stærk Tilslutning fra Forsamlingens Side *Formanden* til at blive.

Formanden fremhævede *Marius Kristensens* Stilling som fri og selvstændig Videnskabsmand samt den Betydning, han havde ved sine mange Forbindelser ud over Landet. Haabede, at *Severinsen* kunde overtales til at blive.

¹⁾ Beretningen findes trykt i nærværende Hefte S. 238 ff.

Diskussionen om denne Sag fortsattes den følgende Dag.

Haugsted: Ved Samraad og Samtale mellem Repræsentanterne har der vist sig stor Enighed om, at Fabricius er det bedste Enhedsmærke. Alle er enige om at opfordre Fabricius til at fortsætte. Oplæste følgende Udtalelse, som var forsynet med samtlige Repræsentanters Underskrifter:

I taknemmelig Erkendelse af det udmærkede Arbejde, De i en lang Aarrække har gjort for Foreningen, og i sikker Forvisning om, at Arbejdet fra alle Sider vil blive gjort Dem let, opfordrer vi Dem paa det mest indtrængende til at fortsætte som Formand.

Under Tryk af den stærke Tilkendegivelse fra Forsamlingen erklærede *Formanden* sig villig til at blive i Styrelsen, dog uden at være Formand.

Marius Kristensen foreslog, at man valgte en yngre Mand ind i Styrelsen, men at Fabricius vedblev at være Formand.

Resultatet af Forhandlingerne blev, at *man genvalgte den siddende Styrelse, suppleret med Kredslæge Møller som Repræsentant for Museumsforeningen.*

Formanden oplyste, at der forelaa en Indbydelse til *Aarsmøde i 1932* fra Aarhus; Bestemmelse herom skulde dog først træffes ved Repræsentantmødet i København i 1931.

Under Punkt *Eventuelt* udtalte *Chr. Axel Jensen:* Det tidligere Udvalg ang. *Præstegaarde* var nedlagt, fordi man mente, at Myn-dighederne vilde virke. Nationalmuseet havde i 1924 ønsket en Oversigt over fredningsværdige Præstegaarde. Ministeriet ud-sendte Spørgeskemaer, og Museet udarbejdede paa Grundlag heraf en Oversigt, delt i Grupper efter Art og Værdi. Skemaerne er dog meget ufuldstændigt og uensartet affattet, saa det er vanskeligt paa dette Grundlag at gribe administrativt ind. Foreningen af 3. December 1892 har imidlertid taget fat paa en Opmaaling, men har forgæves søgt Statsstøtte dertil. Selvfølgelig kan der kun hol-des paa enkelte gode Ting. Magister Hugo Matthiesen har lovet paa Grundlag af det indsamlede Materiale at skrive en Artikel til »Fortid og Nutid« om Præstegaarde, og Taleren vil henstille, at der i hvert Amt paa dette Grundlag havs Opmærksomheden hen- vendt paa Præstegaardene.

Tidemand Dal: Foreningen af 3. December bestaar ikke mere, men vil det ikke være gavnlig at sætte sig i Forbindelse med Aka- demisk Arkitektforening eller med de stedlige Arkitekter?

Severinsen: Ministeriet har anmodet mig om gennem Menig- hedsraadens Blad at advare mod Nedrivningen i Anledning af Jordreduktionen. Heller ikke landøkonomisk er det nogen Fordel at rive ned.

Formanden: Hvor skal Pengene komme fra?

Severinsen: Bygningerne maa falde, naar man ikke vil bevare Gaardene; men man skal blot ikke rive ned for senere maaske at blive nødt til at bygge op.

C. A. Jensen: Kølstrup Præstegaard reddedes ved Laan i Stiftsmidlerne, enkelte typiske maa kunne reddes.

Formanden: Bygningerne kan være saa ringe, at de hygiejniske Forhold er for daarlige; men i hvert Fald er det vigtigt at faa opmaalt.

Holck: Ofte sker disse Ødelæggelser i Dølgemaal, saa at man ikke kan naa at faa Fotografi eller Opmaaling. Der burde kræves Meddelelse til Nationalmuseet eller Bygningsinspektorerne.

Severinsen: Jordreduktionen er jo vidt fremskreden, saa Nedrivningstendensen er vel ogsaa langt fremme.

Holck foreslog en Henvendelse fra Fællesforeningen til Ministeriet, at man ikke burde nedrive, uden at der blev sørget for Fotografering og Opmaaling.

C. A. Jensen: Bestyrelsen kunde overveje en saadan Henvendelse.

Fang: I Roskilde har vi rettet en saadan Henvendelse til Byraadet med gunstigt Resultat.

Det overdroges Bestyrelsen at fremme en saadan Henvendelse.

Fredag den 30. Maj Kl. 2½ samledes Mødets Deltagere i *Bornholms Museum*. Her som ved de senere Sammenkomster deltog tillige adskillige Bornholmere.

Adjunkt *Lind* bød Velkommen og udtalte nogle Ord om Museets Opstaaen og nuværende Ordning.

Derefter talte Dr. phil. *J. Brøndsted* om *den bornholmske Arkæologi*.

Taleren paaviste, hvorledes Kulturstrømningerne i forhistorisk Tid især havde vist sig i Folks Forhold over for deres Døde. Paa Bornholm er der Paavirkninger at spore baade fra Nord og Syd. Tre Ting er særlig karakteristiske for Bornholm, nemlig Stenrøser, Brandpletter og Bautastene.

Dr. *Marius Kristensen* talte derefter om *de bornholmske Runestene*, som alle fandtes i Original eller Afstøbning paa Museet. Bornholm har forholdsvis mange Runestene, kun Randersegnen kan sidestilles hermed. Flere af Runestenen har Slægtskab med svenske Sten og viser, at Bornholm laa paa en vigtig Sejlroute. Taleren paapegede, hvorledes man ved at studere Stenenes Personnavne gennem Navneopkaldelsen kunde skelne hele Slægter

paa den Tid. Navneopkaldelsen bestod deri, at et Navneled var fælles for flere i Slægten.

Begge de to Foredrag var en Indledning til at bese Museet, det sidste dog tillige til de Runemindesmærker, som man vilde faa at se paa den følgende Dags Udflugt.

Efter at Museet var beset og efter en Middagspause samledes Deltagerne atter *Kl. 8 paa Dams Hotel*. Professor *Fabricius* indledede Mødet ved at mindes afdøde Professor *Bidstrup*, som altid havde været en trofast Deltager i Fællesforeningens Møder. Foreningens Styrelse havde vedtaget at lade lægge en Krans paa Prof. *Bidstrups* Grav. Formanden gav derefter Ordet til Aftenens to Talere: Docent, Dr. *von Sydow* om *svensk Hjemstavnforskning med særligt Henblik paa Skaane*, samt cand. polit. *Jørgen Pedersen* om *Instituttet for Økonomi og Historie*¹⁾.

Lørdag den 31. Maj forlod 3 store og 6 alm. Personbiler Rønne for at føre Repræsentanter og andre Deltagere rundt paa Øen, det blev en skøn og interessant Tur i dejligt Vejr. Ved *Nylars* standsede man, og Magister *C. A. Jensen* fortalte om Rundkirker i Almindelighed og denne i Særdeleshed, som er den bedst bevarede, medens Dr. *Marius Kristensen* havde Runestene at vise og forklare. Efter en solid *Frokost paa Hotel Jomfrubjerget i Almindingen* gjorde Toget Holdt ved *Aa Kirke*, som Magister *Jensen* gennemgik, medens Dr. *M. Kristensen* viste Runestene og den særlig ejendommelige Døbefont. Ved den ejendommelige Samling *Bautasten paa Hjortebakken* talte den lærde Husmand *Peder Thorsen* om *Bautasten* og fortalte Sagn, som knytter sig til Stenen »*Helligkvinde*« ved *Svaneke*. I *Svaneke* indtoges Eftermiddagskaffen, hvorefter man drog videre forbi *Helligkvinde* til *Østerlars*. Her spillede Pastor *Rohde* paa Orgelet, og man sang »*Dejlig er Jorden*«, hvorefter Præsten forklarede Kirkens Bygning, særlig dens Forhold til skaansk Kirkebygningsmaade.

Den følgende Del af Vejen op til *Hammeren* blev en stor Oplevelse for Deltagerne; her og senere paa *Hammershus* viste den særlige bornholmske Natur sig i al sin Skønhed og Ejendommelighed. Selv om det ikke er første Gang, man er paa Stedet, virker *Hammershus* mægtigt og imponerende, og gjorde det ikke mindre i den synkende Sols Belysning. Adjunkt *Lind* var her en udmærket Fører.

Endelig samledes man til en *Middag paa Hotel »Hammershus«*. Ved Bordet talte fhv. Rektor *Koefoed* for Fællesforeningen, me-

¹⁾ Redaktionen haaber senere at kunne meddele begge disse Foredrag in extenso.

dens Professor *Fabricius* takkede ved en Tale for Bornholm og Bornholmerne, særlig henvendt til den lokale Komité. En Række andre Taler fulgte, af Museumsinsp. *Olsen*, Svendborg, Dr. *Louis Bobé* og Kredslæge *Møller*, Kalundborg. Efter nogen Tids hyggeligt og fornøjeligt Samvær drog Selskabet tilbage til Rønne, men denne Gang i spredt Orden, da adskillige ønskede at dvæle endnu nogen Tid paa det skønne Sted.

Søndag den 1. Juni kort efter Middag drog Repræsentanterne og mange andre Interesserede af Sted med Tog fra Rønne til Almindingens Station. Herfra gik man til *Gamleborg*, hvor Museumsinsp. *C. A. Jensen* fortalte om det gamle Anlæg. Turen fortsattes til *Lilleborg*, hvor *C. A. Jensen*, for sidste Gang paa dette Møde, tog Ordet for at fortælle om Lilleborgs Anlæg og Historie. Efter et kortere Ophold paa det skønne og stille Sted gik man videre til »Skytternes Festplads«, hvor der imidlertid havde samlet sig en Del af Øens Beboere.

Det offentlige Møde begyndte med Sangen: »Bornholm, du prude Vikingmø«, hvorefter *Amtmanden* besteg Talerstolen for at byde Velkommen og give Ordet til Mødets første Taler, Professor *Fabricius*, som, efter at Forsamlingen havde sunget: »Det var en skøn Begejstrings Tid«, talte om *Madvig*.

Madvigs Hovedindsats som Politiker var hans Forslag om Slesvigs Deling, som blev offentliggjort i Historisk Tidsskrift 1883. Taleren vilde nu søge bag om Livserindringerne til Samtidens Breve og Aktstykker for at faa den rette Vurdering af ham og se, hvorfor han kom til kort i Gennemførelsen af sin Tanke.

Madvig fødtes i Svaneke i 1804. Under sin Opvækst lærte han Sans for Ro, Flid, Retskaffenhed og Orden; men aandelige Strømninger fandtes ikke, siger han. Heller ikke paa Latinskolen i Frederiksborg eller paa Universitetet fik han nogen aandelig Paavirkning; Videnskaben stod lavt, saa han maatte være sin egen Lærer. Hans tidlige Ansættelse ved Universitetet og hans tidlige Giftermaal virkede sammen med smaa Kaar til at spærre af, saaledes at han først sent kom i aandelig Vekselvirkning med europæiske Lærde, og dog blev han ved sin geniale kritiske Evne og Metode en af Danmarks betydeligste Videnskabsmænd.

Han blev aldrig studerekammerlærd, men fulgte med levende Interesse den aandelige Udvikling i vort Folk, ikke mindst det nationale Røre i 1840erne; men han nærede ingen Hadskhed mod Tyskerne, og stod kritisk overfor en selvovervurderende Nordiskhed.

Madvig kom i 1848 ind i Ministeriet og var Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling. Han var en dygtig Fagminister, som paa Skolens Omraade gennemførte varige Reformere. Men hans originaleste Indsats er hans Forsøg paa at løse det slesvigske Spørgsmaal ved en Deling, en Tanke, som var langt forud for hans Tid; havde han oplevet Spørgsmaalets Løsning i vore Dage, var han blevet laurbærkronet som en af dem, der havde set det rigtige.

Tanken om Deling modte stærk Modstand hos Kongen og Folket; men tre Mænd var i Efteraaret 1848 klar over, at en Deling var det rigtige. Det var Andræ, »Fantasternes Digter, Hans Egede Schack og Madvig. I Efteraaret 1850 mente Madvig, at det psykologiske Øjeblik var inde, idet baade Tyskere og Danskere maatte anses for at være tilstrækkelig møre. Den 13. Oktober forelagde han i Statsraadet det Dokument, der først blev trykt i 1883. Hans Moti-

vering var et Krav om Respekt for Folketsindet, hvilket stiller ham paa Linie med alle moderne tænkende Mennesker. Uden at udtale Ordet Afstemning er Madvig faktisk ad indirekte Vej blevet Fader til Afstemningstanken.

Hvorfor kom han tilkort? Det kan ikke nægtes, at hans egen Personlighed i nogen Grad svigtede. Det havde været værdigere, om han straks var traadt ud af Regeringen og havde kæmpet for sin Idé. Det var mærkeligt, at han senere lod sig vælge til Præsident for Rigsraadet og i 1863 hyldede Novemberforfatningen. Han var en Mand, der nok manglede det aktive Mod, men ikke det passive; han kunde gaa paa Akkord med Hensyn til Gennemførelsen af sin Idé, men han blev selv sin Tanke tro. Som det er blevet sagt om en anden, kan det siges om Madvig:

Held den, der gaar mod Tidens Strøm,
til Tidens eget Gavn.
Den vaagner dog en Gang af Drem
og kranser Heltens Navn.

Efter Sangen »Staa fast, du lille Flok« afløste Dr. *Marius Kristensen* Professor Fabricius paa Talerstolen og supplerede Billedet af den store Bornholmer ved et Foredrag om Madvig som Videnskabsmand, Lærer og Menneske.

Man kunde ikke frakende Madvig praktisk Evne og en betydelig Energi. Men han led Livet igennem under forskellige Vanskeligheder, han maatte saaledes paatage sig forskellige Hverv, der fulgte med Embedet som Professor. Og dog fik Madvig Tid til at tage Del i Studenterlivet og var meget for sine Disciple, som han altid betragtede som sine Medstuderende. »Den eneste, vi kunde tale med, var Madvig«, har en af hans Elever sagt. Han havde en mærkelig Evne til at holde sig aaben for nye Strømninger; andre Fag end Sprogvidenskaben kastede han sig over, Matematik, Filosofi, især Religionsfilosofi; men han følte det Livet igennem, som om hans menneskelige Udvikling ikke havde kunnet følge Skridt med hans faglige. Hans Syn naaede sjældent saa vidt, som det kunde være naaet, særlig mærker man det ved hans Modstand mod Grundtvigs Tanke om »Skolen i Soer«.

Madvig begyndte Tekstkritiken i Behandlingen af gamle græske og latinske Manuskripter, i Kunsten at finde ud af, hvad der har staaet paa et »fordærvet« Sted, var han Mesteren blandt Europas Lærde. Ogsaa i Tænkningen over Sprogens Natur var han en Mester. Paa dette Omraade havde man haft stor Forvovlethed, Madvig vendte tilbage til Virkelighedens Grund, og han, Klassikeren, kunde godt gribe et Udtryk fra københavnsk Talesprog for at vise et Eksempel. Han er den første, der gør opmærksom paa, at Nutidssprogene i og for sig ikke er ringere end Oldtidssprogene. Det gælder blot om, at Sprogene kan udtrykke Tingene præcist.

Madvig stod i sin Alderdom som en udpræget stærk Personlighed, en Prydelse for dansk Aandsliv. Han var ikke fejlfri; det er for Resten meget sjældent, man finder den Slags Mennesker, og de skal være utroligt kedelige. Hans Landsmænd har al Grund til at se op til ham med Ærbødighed og Agtelse.

Amtmanden takkede de to Foredragsholdere og udtalte, at Madvig havde den gode Bornholmers bedste Egenskaber: Nøgternhed, Dagklarhed, i inderlig Sammenknytning med en bunden og stærk Varme.

Amtmanden gav dernæst Ordet til Mødets sidste Taler, Valgmenighedspræst *Andreas Hansen*, Rønne, som talte om *Vækkel-sesprædikanten Pastor Trandberg*.

Madvig og Trandberg var de store Modsætninger; Modsætninger, som vi ogsaa finder dem i den bornholmske Natur. Trandberg er Bondetype. Den bornholmske Bonde blev født til at være Herre i sit eget Hus og skal helst være overordnet. Han blev født i 1832 paa Brunsgaard i Nylars og gennemgik Ronne Latinskole og Københavns Universitet, til han i 1858 blev cand. theol. Samme Aar har han sit religiøse Gennembrud og blev en positiv Kristen. Søren Kierkegaard greb ham stærkt, især ved sine Angreb paa den offentlige Kristendom, men trods store Betænkeligheder gik Trandberg dog ind i Statskirken og virkede 2 Aar som Præst i Jylland. Han arbejdede med stor Nidkærhed og skabte Liv og Røre. Men han var rastløs, ogsaa deri, at han bestandig maatte skifte Opholdssted. Han fattede en stor Plan om at rejse til Bornholm og ved en fri Missionsvirksomhed vække en Menighed der. Han fik Brug for sine store Evner som Vækkelsesprædikant; det meste af det folkelige og kristelige Aandsliv paa Bornholm har sin Rod i den Vækkelse, han skabte. Men Præsterne blev hans Modstandere, de lukkede Kirkerne for ham, og ved et stort Folkemøde paa Christianshøj forkyndte han sin Udtrædelse af Folkekirken. Han tog Bolig i Rønne, som en Overhyrde for sin Menighed, der paa sit Højdepunkt talte 1700 Medlemmer. Men det gik ikke. Trandberg var Vækker, ikke Organisator. Hans Svaghed var hans store Naivitet og hans manglende Menneskekundskab, han er i den Henseende den store Modsætning til Vilhelm Beck. Det kom til en Strid mellem ham og en af hans Prædikanter, Chr. Møller, som førte til en Sprængning af Menigheden. I de følgende Aar paavirkedes Trandberg stærkt af den grundtvigske Retning, blev Valgmenighedspræst og var med til at rejse Bornholms Højskole. Men heller ikke i dette kunde han finde Ro. Fra 1877 til 1882 var han fri Rejseprædikant, mest i Jylland, indtil han i 1882 rejste til Amerika, hvor han døde 1896. Ogsaa der var han Vækkelsesprædikant, uden blivende Sted, under en voldsom Højspænding.

Hans Liv var paa en Maade en Tragedie, rigt paa Lidelser og Sjælekampe; hans Svaghed ligger ikke blot i det, at han ikke forstod andre Mennesker, men ogsaa deri, at han ikke kendte sig selv. Men han var en Mand af Aand, han var under Kaldets Herlighed og Kaldets Rædsel, og han var det ærligt, derfor kunde Livets Gud altid bruge ham.

Sognepræst *P. Severinsen* sagde nogle Ord i Tilslutning til Foredraget og bragte Pastor Hansen Tilhørernes Tak. Saa lød Sangen »Lad Lykkens Ganger springe«, hvorefter Mødet sluttede med, at Amtmanden udbragte et »Danmark leve!«

Kl. c. 6 tog Repræsentanterne og andre Deltagere med Toget fra Christianshøj Station til Rønne og samledes atter Kl. c. 9 med deres bornholmske Værter til en Kop Afskedskaffe paa Dams Hotel, hvor *Bornholmerkoret* under Kantor *Johansens* Ledelse sang gamle bornholmske Viser. Kantoren, som selv har samlet og udsat Melodierne, fortalte om de gamle Viser. Efter endnu et Par hjertelige Afskedstaler drog Repræsentanterne, fulgt af den lokale Komité og Værterne til Københavnsdamperen, som Kl. 11 forlod Øen. — Kl. 7 næste Morgen naaedes København, hvorefter Deltagerne, som sammen havde tilbragt tre udbytterige og smukke Dage, atter spredtes udover Landet.